

ГОГАЄВ

Казбек Олександрович — член-кореспондент НАН України, доктор технічних наук, професор, завідувач відділу Інституту проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України

ВОЛОЩЕНКО

Сергій Михайлович — кандидат технічних наук, старший науковий співробітник Інституту проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України

УДК .89:621.762:621.822

БЕЙНІТНИЙ ЧАВУН ДЛЯ ШВИДКОЗНОШУВАНИХ ЗМІННИХ ДЕТАЛЕЙ ҐРУНТООБРОБНОЇ СІЛЬГОСПТЕХНІКИ

Розглянуто розроблену в Інституті проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України технологію виробництва литих лемешів і лап культиваторів з високоміцного бейнітного чавуну. Наведено результати досліджень впливу термічної обробки на властивості високоміцного чавуну з бейнітною структурою та дані польових випробувань литих зразків змінних деталей ґрунтообробної техніки.

Ключові слова: бейнітний чавун, термічна обробка, висока зносостійкість, ґрунтообробна техніка.

В агропромисловому комплексі України широко використовують ґрунтообробну техніку з різним навісним і напівнавісним устаткуванням — культиватори, копачі, розпушувачі, плуги тощо. Безпосередньо для обробки ґрунту застосовують змінні деталі — лемеші на плугах, лапи культиваторів, диски для дискових плугів, борін, копачів тощо. Незважаючи на значне (з 30 до 18 млн га) зменшення оброблюваних площ, щорічна потреба у таких змінних деталях тримається на досить високому рівні: 700—750 тис. шт. лап культиваторів, 600—650 тис. шт. дисків для дискових плугів, близько мільйона лемешів. Якість змінних деталей вітчизняного виробництва, на жаль, залишає бажати кращого, середній наробіток сталевих лемешів з наплавленим лезом становить 30—35 га, а без наплавлення — менш як 20 га. Аналогічна картина спостерігається і для інших змінних деталей ґрунтообробної техніки. Імпортні навісні деталі мають у кілька разів вищий ресурс, але вони в 5—8 разів дорожчі і, крім того, не придатні для встановлення на устаткування вітчизняного виробництва.

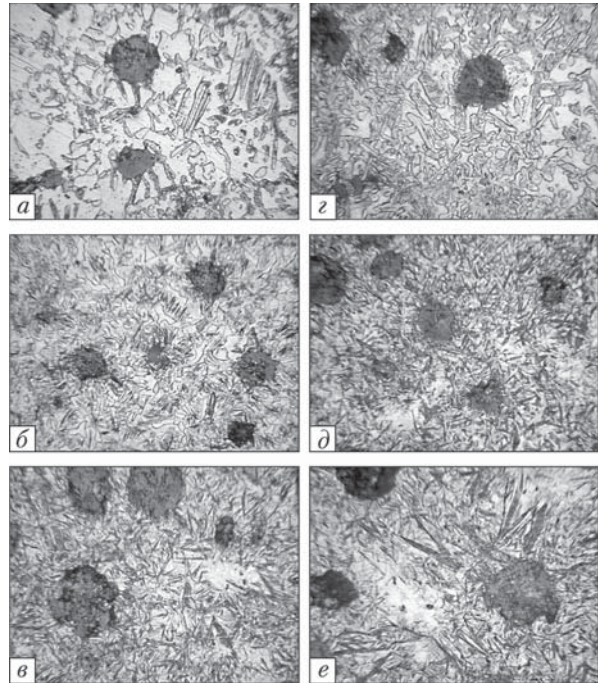
У зв'язку з цим значний практичний інтерес становить використання бейнітного високоміцного чавуну з кулястим графітом для виробництва лемешів та інших деталей ґрунтообробної техніки, які потребують високої зносостійкості й міцності.

Цей матеріал широко застосовують для важко-навантажених деталей, що працюють в умовах абразивного зносу [1–7], на заміну виробів з легованих сталей. Високий ресурс та необхідна експлуатаційна надійність деталей з бейнітного чавуну залежать від структурно-фазового стану, що формується в процесі лиття та подальшої термічної обробки [1, 8].

В Інституті проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України було розроблено технологію виробництва литих лемешів і лап культиваторів з високоміцного бейнітного чавуну. Дослідні зразки лемешів і лап культиваторів, виготовлені за цією технологією, випробовувалися в агрогосподарствах Київської, Черкаської, Одеської та Полтавської областей України. Фактичний наробіток литих лемешів з бейнітного високоміцного чавуну з кулястим графітом за період з 2009 по 2011 р. (5 сільськогосподарських сезонів) становив понад 102 га на одиницю. Для порівняння, першим лемешем у 8-корпусному плузі ПЛН-8-35 встановлювали сталевий леміш з наплавленням серійного виробництва, і його наробіток був на рівні лише 18–21 га, що потребувало його постійної заміни.

Аналогічні результати отримано під час експлуатації литих лап культиваторів з урахуванням зміненої конструкції робочої частини при виготовленні. Культивацію проводили на високогумусних чорноземах. Використовували культиватори КПС-4ПП, на яких встановлювали 9 литих лап і 9 лап серійного виробництва зі сталі 65Г (загартування в маслі). За час випробувань упродовж 2011–2014 рр. (шість сезонів) наробіток на одну дослідну лопу становив 150 га, тоді як серійні сталеві лапи лише за період експлуатації з 2011 по 2012 р. довелося поміняти чотири рази. При цьому литі лапи мають гостру робочу кромку, особливо в носовій частині, і можуть експлуатуватися надалі, на відміну від серійних, які втрачають робочу форму внаслідок зносу та вигину.

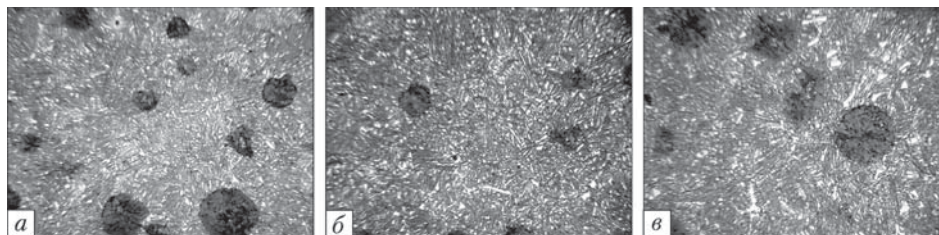
Нещодавно на замовлення приватного підприємства органічного землеробства «Агро-екологія» було виготовлено дослідно-промислово партію лап культиваторів удосконаленої

Рис. 1. Мікроструктура бейнітного чавуну після загартування в маслі від температури аустенізації 860, 880, 920 °С з витримкою: а–в – 20 хв; г–е – 40 хв (×500)

конструкції, що забезпечує підрізання кореневої системи бур'яну на глибинах 20–40 мм. Цю партію у кількості 200 шт. призначено для обробітку 10 000 га орних угідь агропідприємства в Полтавській області.

За запропонованою нами технологією литі лемеші і лапи культиваторів виготовляли з бейнітного високоміцного чавуну такого хімічного складу: 3,1–3,2% С; 2,4–3,2% Si; 0,3% Mn; 0,01–0,02% Cr; 0,02% P; 0,02% S. З огляду на економічну доцільність вміст легуючих компонентів обмежили до 0,4–0,6% Ni; 0,3–0,5% Cu; 0,2–0,35% Mo. Плавку проводили в індукційній електропечі ІСТ-0,4, температуру рідкого чавуну перед випуском контролювали за допомогою термопари і підтримували на рівні 1460–1480 °С. Рідкий чавун виливали з печі в ківш, прогрітий заздалегідь до 700–800 °С. З метою отримання кулястого графіту на дно ковша вводили виготовлений методом прокатки композиційний комплексний моди-

Рис. 2. Мікроструктура бейнітного чавуну після аустенізації за температури 890 °С з витримкою 30 хв і загартування в олові за температури 310 °С з ізотермічною витримкою: *а* – 1 год; *б* – 2 год; *в* – 3 год (×500)

фікатор у кількості 2,0–2,2 % від маси рідкого металу. Метод прокатки дозволяє виготовляти модифікатори із заданим складом, що забезпечує стабільність результатів модифікування [9]. Модифікатор МКК1 містить 8,5 % Mg; 8 % Ca; 2,5 % Ba; 17 % Al; 12 % Fe; 15 % феросиліцію ФС-75; 3,5 % рідкісноземельних металів; 12 % флюориту.

Вивчення структури і механічних властивостей проводили на зразках, вирізаних з клиноподібних проб. Фазовий склад бейнітного чавуну вивчали за допомогою рентгенофазового аналізу на дифрактометрі HZG-4 в Со-Ка випромінюванні за стандартною методикою.

Для визначення оптимального режиму термічної обробки, який забезпечує необхідний комплекс властивостей, було розглянуто такі варіанти: ізотермічне загартування від оптимальної температури аустенізації в олові за температури 300 і 350 °С і витримки 1, 2 і 3 год. Оптимальну температуру аустенізації визначали за максимальною твердістю та мікроструктурою після загартування зразків у маслі від 860, 880 і 920 °С з витримкою в печі впродовж 20, 40 і 60 хв (рис. 1). Мікроструктура металевої матриці в литому стані – феритноперлітна з кулястим графітом. Твердість зразків у литому стані, вирізаних з клиноподібної проби, становила 22–23 HRC (230–240 HB). Твердість HRC після загартування за температури аустенізації 920 °С і витримки від 20 до 60 хв у зв'язку з появою залишкового аустеніту має тенденцію до зниження (від 57–58 до 54–55 HRC). З аналізу мікроструктури та за даними з твердості, оптимальним режимом

загартування було прийнято такі параметри: температура аустенізації – 880 °С, витримка – 40 хв.

На рис. 2 наведено мікроструктури, отримані на зразках бейнітного чавуну після аустенізації за 890 ± 10 °С. Мікроструктура матриці після ізотермічного загартування в олові як за температури 310 °С, так і за температури 350 °С складається з дрібногочастого бейніту і кулястого графіту.

Лемеші та лапи культиваторів, як і інші деталі навісного устаткування, під час оранки зазнають великих динамічних навантажень та зносу. Працездатність лемешів залежить передусім від таких показників механічних властивостей матеріалу, як міцність, ударна в'язкість, пластичність і зносостійкість.

Як відомо [1, 8], наявність залишкового аустеніту в мікроструктурі бейнітного чавуну впливає на механічні характеристики. Метастабільний залишковий аустеніт у процесі роботи при навантаженнях може переходити в мартенсит і впливати на механічні властивості робочої поверхні, що підвищує зносостійкість виробу. За даними фазового рентгеноструктурного аналізу, після ізотермічного загартування в олові за температури 310 °С та витримки 1 год кількість залишкового аустеніту становить близько 37%. Зі збільшенням часу витримки кількість залишкового аустеніту знижується до 28% після 3 год витримки, а після загартування за 350 °С і за таким самим часом витримки його кількість становить 35%.

Лабораторні випробування зносостійкості дослідних зразків проводили з використанням

різних абразивних середовищ, які моделюють знос лемешів під час орних робіт у різноманітних ґрунтах [10]. Зносостійкість досліджуваних матеріалів визначали ваговим методом, зважуючи зразки до і після випробування. За репер брали дані, отримані в аналогічних умовах для зразка, який вирізували із серійного сталевого лемеша.

За результатами виконаних досліджень, для виробництва литих лемешів і лап культиваторів з бейнітного високоміцного чавуну з кулястим графітом оптимальним режимом

термообробки визначено ізотермічне загартування за температури 340–350 °С і витримки не менш як 2 год. При цьому аустенітизація має відбуватися за температури 880–890 °С. У структурі вихідного чавуну не повинно бути первинної карбідної фази (вибілу).

Отже, розроблена технологія виробництва литих лемешів і лап культиваторів забезпечує підвищення ресурсу експлуатації змінних деталей як мінімум у 5 разів порівняно із серійними деталями вітчизняного виробництва при майже однакових цінах.

REFERENCES:

- Bobro Yu.G., Pivovarov V.M. *Isothermal Hardening Iron*. (Kharkov: Fakel, 1968). [in Russian]. [Бобро Ю.Г., Пивоваров В.М. *Изотермическая закалка чугуна*. Харьков: Факел, 1968].
- Voloshchenko M.V., Korobko B.P. *Efficiency of production and application of ductile iron*. (Kyiv, 1990). [in Russian]. [Волощенко М.В., Коробко Б.П. *Эффективность производства и применения высокопрочного чугуна*. К.: УкрНИИИТИ Госплана УССР, 1990].
- Gundlach R.V. *Giesserei-Praxis*. 1984. **19**: 317.
- Motz I.M., Kress E. *Thyssen Technologiен*. 1995. **1**: 50.
- Forrest R.D. *Foundry Trade J. Int.* 1983. **8**: 138.
- Chobaut J.-P., Brenot P. *Hommes et fonderie*. 2000. **304**: 14.
- Voloshchenko M.V., Pshonnyy A.P., Sychevskiy I.A., Voloshchenko S.M. In: *Increase physical and mechanical properties of cast iron service in castings through their alloying and modification, heat and high-energy treatment*. Proc. Conf. (Kyiv, 1995). [in Russian]. [Волощенко М.В., Пшонный А.П., Сычевский И.А., Волощенко С.М. Молотки из бейнітного высокопрочного чугуна для помола абразивных материалов. В кн.: *Повышение физико-механических и служебных свойств чугунов в отливках путем их легирования и модифицирования, термической и высокоэнергетической обработки*: тезисы Всеукр. конф. К., 1995. С. 40–41].
- Naydek V.L., Gavrilyuk V.P., Neizhko I.G. *Bainite ductile iron*. (Kyiv, 2008). [in Russian]. [Найдек В.Л., Гаврилюк В.П., Неижко И.Г. *Бейнітний высокопрочний чугун*. К.: ФТИМС, 2008].
- Voloshchenko S.M., Gogaev K.A., Radchenko A.K. Complex modifiers produced by rolling of powder mixtures for iron–carbon steels. *Powder Metall. Met. Ceram.* 2009. **48**(1–2): 100–104. [in Russian]. [Волощенко С.М., Гогаев К.А., Радченко А.К. Комплексные модификаторы, изготавливаемые прокаткой порошковых смесей для железоуглеродистых сплавов. *Порошковая металлургия*, 2009. № 1–2. С. 128–133].
- Voloshchenko S.M., Gogaev K.A., Radchenko A.K., Askerov M.G. *Visnyk Donbaskoyi derzhavnoyi mashynobudivnoyi akademiyi*. 2008. (1): 56–61. [in Ukrainian]. [Волощенко С.М., Гогаев К.О., Радченко О.К., Аскеров М.Г. Дослідження властивостей високоміцного чавуну для лемешів в залежності від хімічного складу та режимів термічної обробки. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2008. № 1. С. 56–61].

Стаття надійшла 20.04.2015.

К.А. Гогаев, С.М. Волощенко

Институт проблем материаловедения им. И.Н. Францевича НАН Украины
ул. Кржижановского, 3, Киев, 03680, Украина

БЕЙНИТНЫЙ ЧУГУН ДЛЯ БЫСТРОИЗНАШИВАЮЩИХСЯ
СМЕННЫХ ДЕТАЛЕЙ ПОЧВООБРАБАТЫВАЮЩЕЙ СЕЛЬХОЗТЕХНИКИ

Рассмотрена разработанная в Институте проблем материаловедения им. И.Н. Францевича НАН Украины технология производства литых лемехов и лап культиваторов из высокопрочного бейнитного чугуна. Приведены результаты исследований влияния термической обработки на свойства высокопрочного чугуна с бейнитной структурой и данные полевых испытаний литых образцов сменных деталей почвообрабатывающей техники.

Ключевые слова: бейнитный чугун, термическая обработка, высокая износостойкость, почвообрабатывающая техника.

K.A. Gogayev, S.M. Voloshchenko

Frantsevich Institute for Problems of Materials Science of National Academy of Sciences of Ukraine
3 Krzhizhanovskiy St., Kyiv, 03680, Ukraine

BAINITE CAST-IRON FOR WEARING REPLACEABLE COMPONENTS
OF SOIL-CULTIVATING EQUIPMENT

This article relates the results of research and experiments in the field of influence of thermal processing on qualities of high-resistant cast-iron with bainite structure. The data of field experiments and tests of bainite high-resistant cast-iron moulded samples of plough-shares and also cultivator-sweeps are presented in this article.

Keywords: bainite cast-iron, thermal processing, tempering, wear-resistancy.